

Жадид

2025-yil 4-aprel
№ 14(66)

www.jadid.uz

Tilda, fikrda, ishda birlik!

Jadid

адабиј, илмиј-ма'rifија и ижтимоји халқлар газетасы

@Jadidrasmiy

@Jadidmediauz

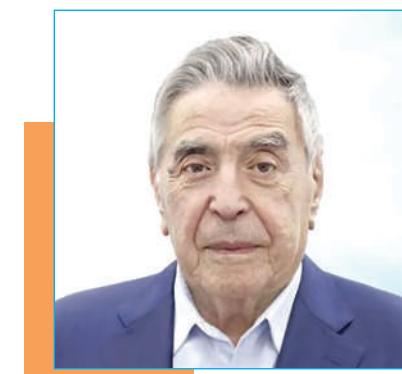
@Jadidrasmiy

@Jadid_uz

НУҚТАИ НАЗАР

“ДҮСТ ҚИДИР, ДҮСТ ТОП ЖАҲОНДА...”

Оқил САЛИМОВ,
академик

Марказий Осиё худудида яшаган халқлар қадим-қадимдан дүст-инок, куда-анды, қон-кардош бўлгани барчага маълум. Ўлқадаги ҳар бир мустақил мамлакат ўз миллий давлатчилик асосларини қайта бунёд этиб, кўксини кўтариб, дунё ҳамжамиятида ўз ўрнини топгунга қадар, ҳак гапни айтадиган бўлсан, бир муддат ўз ички масалалари, ижтимоий-иктисодий тизимидағи муаммоларини ҳал этишига қўпроқ куч ва вақт сарфлашди. Аслида дунёдаги ҳеч бир мамлакат ўз ҳолича ёлғиз яшай олмайди. Оддий бир инсоннинг яшаш шароитида олис-яқин кўни-кўшинлари билан муомала-муносабат нақадар муҳим бўлса, мамлакатлар учун ҳам дунё ҳамжамияти ва айниқса, кўшинари билан ўзаро бирдам, дўстона муносабат шу қадар зарурат саналади.

Яқинда қадимий Хўжанд шаҳрида Ўзбекистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон давлатлари раҳбарларининг учрашви бўлғи ўтди. Мен кўши мамилакатлар етакчиларининг самимий мулоқотини ойнаи жаҳон орқали кўриб, тўғриси, қувонганимдан кўзларимга ёш келди. Чунки истиқололинг аввалги йиллариди, ҳар ким ўзи билан ўзи банд бўлган маҳалларда чегараларга симтўлар тортildi, зовурлар қазилди. Мундук дўлтини ерга кўйиб, мулоҳаза қилиб кўрилса, ўзбек, тоҷик, кирғиз, қозоқ, туркман – бу қон-кардош халқлар бир-бирларини кўрмаса, мулокот қилиб турмаса, уларнинг турмуш тарзи тугал бўлмайди. Ўзбек токикининг тўйига, кирғиз қозоқнинг байрамига бормайдиган бўлса, мен аминманки, уларнинг еган оши ҳам татимайди. Бизнинг азалий қардошларимизнинг энг гўзал рамзи – бу бизнинг очиқ қалбимизга мос очиқ дастурхонимиз. Тоҷикларнинг байрам ва тўйларида ўзбекча куй-кушик

Менинг бошқа миллатга мансуб жуда кўп дўстларим, илмий соҳада фаолият олиб бораётган шогирдларим бор. Улар менга худди оталарига кўнглини очгандек ўзларининг шодиёна кунларини ҳам, ғамгин паллаларини ҳам сўзлаб беришади. Қувончига шерик бўлмаман, муаммолари бўлса, кўлимдан келганча ҳал этишига ёрдам бераман. Ёшлик йилларимда танишган бир қанча тожигу қирғиз дўстларим, кейинги йилларда ортирган шогирдларим билан ҳар доим алоқадаман. Улар мени Мустақиллик байрами, Наврӯз айёми, ҳайт кунларидан табриклаганларида бошим осмонга етади ва уларнинг оиласига, эп-юргита барака тилаб дуолар қилиман. Асл дўстликнинг мағзи ҳам шунда.

Анжуман кунлари Президентлар Хўжанд қалъасига боришид. Бу қадимий қалъа бир неча минг йиллик тарихга эга экани кўпчилик маълум. Хўжанд дегандага беихтиёр милли қардошлар – пахлавон Жалолиддин

янграйди, улар ҳам “Лазги”ни жону дилдан яхши кўради. Қирғизлар “Андижон полкаси”га рақсга тушади. Илдизлари бир бўлган бу халқларни ахратиш гўё этдан тирноғни айришдек гап аслида.

Менга чегара ҳудудида бунёд этилган рамзий уч қирралари миноранинг кўриниши жуда маъқул бўлди. Истеъодли тоҷик шоирни Мирзо Турсунзоданинг:

“Дўстлар кўл бериб аҳду вафога,
Бошин кўтармакда юксак фазога” –
деган мисралари худди бу кун учун айтилгандек. Зотан, дўстлик-кариндошликтиннинг сас-садолари олис мозий қаъридан келади; бу қардошликнинг томирлари эса жуда бақувват ва чукур. “Юксак фазога” бўй чўзган уч мамлакат рамзининг дўстона эзгу ғояларини мұхташам белбог авайлаб ўраб, кучиб, опичаб – бирлаштириб турибди. Бу санъат намунаси бўлган монумент поига гуллар кўйилганида бамисоли ўша рамзий новдалар чечак очгандай бўлди. Демак, миллатлар орасидаги дўстлик ришталари мустаҳкамларар экан, келгусида бу қардошлик навниҳоллари ўз мевасини беради. Ҳамкорликда курилдиган завод ва фабрикаларда ўзбек, тоҷик, кирғиз миллатига мансуб мутахассислар баҳамжикашат меҳнат қиласди. Улар дўстлик тилида сўзлашади.

Дўст билан обод уйинг,
Гар бўлса у вайронга ҳам.
Дўст қадам қўймас эса,
Вайронadir кошона ҳам...

Дўст қидир, дўст топ жаҳонда,
Дўст юз минг бўлса оз.
Кўп эрур бисёр душман,
Бўлса у бир дона ҳам.

Tilda, fikrda, ishda birlik!

9 АПРЕЛЬ – Соҳибқирон Амир Темур таваллуд топган кун

Мен она тарихимизнинг шоҳ асари бўлган Соҳибқирон Амир Темур қаламига мансуб “Темур тузуклари”ни дунёнинг нодир ёдгорликларидан бири, деб ҳисоблайман. Биринчидан, асар муаллифи – фавқулодда даҳо сиймо эканлиги, иккинчидан, ёзилиш услуги соддалиги, учинчидан, асар тақдирининг гаройиблиги, тўртнинчидан, олинган давр (бу даврда жаҳон харитаси янгидан тузилди, Европа Ренессансига замин яратилди, Амир Темур дунё ҳаётини харакатга келтирувчи курдатли кучлардан бири бўлиб майдонга кирди) гоятда муҳимлиги бу асарга жаҳонда бўлган қизиқиш ва эътиборни тобора ошириб бормоқда.

“ТЕМУР ТУЗУКЛАРИ” ЁДГОРЛИГИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Бир қараганда, “Тузуклар” ҳақида ҳамма нарса маълумдек: биринчи китоб (асли 2 китобдан иборат) ... “Етти йиллик юришдан сўнг зафар ва нусрат билан Самарқандга қайтдим...” деган сўзлар билан якунланади. Бу 1404 йил август ойига тўғри келади. Лекин ҳали ўрганиши, аниқланиши керак бўлган жиҳатлар етарлича топилади.

Айрим хорижий ва ўзимизнинг олимларимиз орасида ҳам “Тузуклар”ни Амир Темур ёзганига шубҳа билан қаровчилар бор. Бу борада, биринчи галда, унинг саводи масаласи. Соҳибқироннинг давлат одами экани, ниҳоятда бандлиги, салтанат юмушлари кўплиги ва шиддатли ҳарбий юришлар орасида китоб ёзишига фурсат топлиш мушкуллигини сабаб қилиб кўрсатмоқчи бўладилар. Тўғри, ҳар ким ўз субъектив фикрини билдириш ҳуқуқига эга. Лекин тарихимизда мисол бор: Захириддин Муҳаммад Бобур, қисқа умри давомида,

бир жоҳда қўним топмай, сарсон-саргардонликларда юриб, “Бобурнома”дай улкан асар яратди-ку! Инсоннинг шикоати, гайрати, имкониятлари чексиз...

Лекин бир ҳақиқатни айтиб ўтиш жоиз. “Темур тузуклари” жуда содда, айни пайтада мураккаб асар. Бундай асарни ёзиш учун муаллиф кенг дунёкашга эга, тарихнинг оғир қадамларини ўз бошидан кечирган, дунёни бемалол чамаловчи буюк араб мақомини эгаллаган, тарих ва географияни чуқур билган, этонимлар, топонимлар... ҳаёт, дунё оқими, умр йўллари ҳақида катта хуласалар чиқаришга қодир донон файласуф даражасидаги сиймо бўлмоғи керак. Бошқача айтсан, “Турон салтнати” (давлатимизни Соҳибқироннинг ўзлари шундай атаганлар. Ўзларини “Турон султони”, деб номлаганлар, тошга ўйиб ёздирганлар) Амир Темурнинг икоди эди, ана шу салтанат бобомизнинг машақат-

ли меҳнати билан бўй кўргизди, унинг қоунчлари, шунчаки ўз-ўзидан эмас, ҳаётий зарурат юзасидан дунёга келди. “Темур тузуклари” эса барчасининг ёрқин ифодаси сифатида пайдо бўлди. Чиндан ҳам, “Тузуклар” замон зарурати ва талаби билан яратилган асардир.

“Тузуклар”ни салтанат тузишида тажрибалар ортирган, муаррих Низомиддин Шомий таърифлагандек: “камолу мартабаларга ўзининг етук сайд-харакати ва жидду жаҳди билан эришган” Амир Темур сингари одамигина ёза олади, бу ҳақда китоб ёзиш шундай одамнингнина кўлидан келади! Бу ерда шубҳа бўлиши мумкин эмас. “Темур тузуклари”ни мутолаа қилганда, унинг муаллифи нечоғлиқ юқсан маънавият ва кенг билим соҳиби эканлигининг гувоҳи бўламиз.

(Давоми 6-саҳифада). >

МУНОСАБАТ

ЎЗБЕКИСТОН ПРЕЗИДЕНТИ:

“МАРКАЗИЙ ОСИЁ ЭНДИ ТАРИХНИНГ ЧЕТИДА ЭМАС, БАЛКИ ЎЗ СТРАТЕГИК КУН ТАРТИБИННИ ШАКЛЛАНТИРАЁТГАН, ЖАДАЛ РИВОЖЛАНАЁТГАН МИНТАҚАГА АЙЛАНМОҚДА”

Ўзбекистон Президентининг “Euronews”га берган интервьюси кўплаб нуфузли хорижий ОАВ томонидан ўзлон қилинди

Ўзбекистон Президенти
Шавкат Мирзиёевнинг жорий
ийил 4 апрель куни Самарқандда бўлиб
утадиган “Марказий Осиё – Европа
иттифоқи” саммити олдидан “Euronews”га
берган эксклюзив интервьюси етакчи
халқаро оммавий ахборот воситаларида
кенг резонансга сабаб бўлди.

Кўплаб хорижий босма ва электрон нашрлар ўз саҳифаларида Ўзбекистон раҳбарининг “Euronews” саволларига берган жавобларининг тўлиқ матнини турли тиллarda эълон килди ҳамда бу билан янги Ўзбекистоннинг миңтақавий ва халқаро кун тартибининг асосий масалалари бўйича позициясига катта қизиқиш борлигини тасдиқлади.

(3-саҳифада ўкинг). >

БУГУННИНГ НАФАСИ

“МАРКАЗИЙ ОСИЁ – ЕВРОПА ИТТИФОҚИ” САММИТИ МУҲИМ ИМКОНИЯТ

“МАРКАЗИЙ ОСИЁ – ЕВРОПА ИТТИФОҚИ” БИРИНЧИ САММИТИ

2025 ЙИЛ 3-4 АПРЕЛЬ
САМАРҚАНД ШАҲРИ

“Марказий Осиё – Европа Иттифоқи” биринчи расмий саммитининг Самарқанд шаҳрида ўтказилиш бекиз эмас. Самарқанд кўп асрлардан бери илм-фан, маданият, савдо-сотиқ маркази бўлиб келган. Бу қадим кентнинг табииати, иклими, тарихий обидалари ва шаҳарсозлик маданияти жумла жаҳонга маълуму машҳур.

(Давоми 3-саҳифада). >

ЭЗТИРОФ

ЭГИЗ ДЕНГИЗ

Асрлар оша инсоният дүнөн тараалып, миллатлар ўз чегараларини көнгайтириб, айримлари ўз мустакилликтин күлгө киритиб, хохлаган эркинлигига қыйинчиликлар орқали эришиб, ўз тақдирини ўзи бөлгилаб, улкан мақсадлар билан олдинга интилиб кетмөкда...

Шундай муҳим даврларнинг узайган фасли бázын яхшиликка хизмат қилмай, кўзу кошдек яқин эллар ҳам бир-бирига қарши чиқуб, адолатдан йироқлашиб, кутилмаган адоватга дуч келган даврлар ҳам бўлди. Шукрки, барни орта қолди...

Қомузнинг уч бурроғи, уч тори сингари гўзал кўринишни акс эттирган юлдузлар мисоли улкан умидларга назар ташлаган уч давлат раҳбарлари бир стол атрофида бирлашиб, "мен" демасдан "эл" деб, "ют" демасдан "орт" деб бир бутун, оқ ният билан маслаҳатлашиб, улуғ мақсад йўлида бирлашидлар.

Таҳсинга сазовор ҳаракатлар ва

тарихий воқеалар рўй берди. Бу ҳамжиҳатлик сафари муввафқиятли ва мазмунли бўлсин! Олдинда турган умид йўллари дўстлик боғларига ёрқин нур сочаверсин!

Халқлар ўртасидаги низолар фақат зиён кептиргани, бирор кимга манфаат етказмагани барчага маълум... Яхшиликка юз буриб, кучок очиб, белни маҳкам boglab, фақат оқсоқларимиз таъкидлаётгани халқларимизнинг баҳтидир асли...

Донолар айтганидек, ёмон миллат йўқ, фақат яхши миллат ичидан

адашган айрим ёмон хулқ эгаларигина булиши мумкин. Бунгача бўлган низоларнинг сабаби ҳам ўшал айрим қора нияти шахсларнинг сиёсий фитнаси ва нотуғри йўналиш олиб борганидандир...

Ёзинг мунаввар кунидай кириб келган Наврӯз байрамини ягоналик, улуғ мақсад ва эзгу тиллаклар билан биргалиқда нишонлашимиз ҳам яхшиликларнинг янада зиёдалашишига олиб келиши муқаррар...

Девор курмай, сўз куриб, келишмовчиликка эмас, ўзаро хурматга асосланган биродарлик кунлари кўпайсин! Илгари айтилган ҳақиқат – "Олис қариндошдан яқин кўшнинг яхши" деган хикматнинг амалий намунасини ҳаётда кўрсатиш вақти келди. Бу бахт ва қувонч узоқка йўл олсин...

Икки инсоннинг дўстлиги эгиз бўлса, уч миллатнинг дўстлиги улкан дениз бўла олади. Бу дўстлик бизни ўраб турган тоглардек мустаҳкам ва абадий бўлсин!

**Бектурали ИСАМИДДИН
Қирғизистон Миллий
ёзувчилар уюшмаси аъзоси,
шоир**

БИРЛАШИШ ФУРСАТИ

Хўжанд шаҳрида уч давлат раҳбарларининг учрашуви муҳим воқеълик бўлди.

Марказий Осиё ҳалқлари дини, эътиқоди ва тили жиҳатдан бир-бирига ёнг яқин ҳисобланадики, бошқа минтақаларда бунчалик ўхшашлик учрамайди. Баъзи вақтларда ўзбек, қозоқ, қирғиз... бир бўлиб қолса, бир-биридан кескин фарқ йўқлигини ҳис қиласиз.

Аслида ҳам шундай.

Йилларки, давлатлар қолиб, кўнгиллар орасига чегаралар тортиди. Лекин оддий ҳалқ барибир бир-бирини – қон-қардошини топиб, муомала қилиб яшайверди.

Бир неча йиллар Хитойда ишладим. Узбек, қозоқ, тоҷик, қирғиз дарров бирлашиб олардик. Ўртада бегоналилар, дилхиралилар бўлмасди.

Тоҷикистонлик Содиқжон деган ҳамкасбим бор эди. Ўйурлар билан яхши муомала қилишимизни кўриб: "Бахтиёр ақа, барибир тоҷиклар уййурларга қараганди ўзбекларга яқинроқ", деб кўярди. "Шубҳа йўқ, Содиқжон", дердим. Қаранг, тоҷик дўстимиз бизни рашк қиларди-да! У ерда тоҷик йигит-қизлар кўп эди, ўртамизда ҳеч бир бегонасираши сизмаганимиз.

Хитойдаги қозоқ бўловлар йигин қилиши, бизни ҳам чақиради, бошқалар қолиб биздан фикр сўради.

Қирғизистондан ёш-ёш йигитлар магистратурада ўкишга келишганди. Жуда инок эдик. Бир куни қарасам, бир қирғиз йигит кичкина ўғлимни велосипедга ўтқизиб олиб, ўзи ортидан югуриб ўйнатиб юриди.

ТАРМОҚЛАРДА НИМА ГАП?

Қаранг, сўнгги бир ойда (бир йилда эмас!) қандай тарихий қадамлар ташланяпти. Ҳалқаро майдонда обрўмизни янада оширган, маҳкамалаган уч муҳим воқеани санаб ўтсанам.

Покистонлик, хиндистонлик танишлар ҳайрон қоларди "Шунақа яқинмисизлар?" деб. "Яқинмиз!" дердим.

Хуллас, бирлашиш фурсати келганини хамма тушунниб туриди. Бўлинганин бўри, айрилганни айиқ ейдиган даврлар аллақачон келганини ҳам англайпмиз. Шундай экан, бирлашишимиз, уюшишимиз шарт!

**Бахтиёр АБДУҒАФУР,
ёзувчи**

ВАТАНИМИЗ НУФУЗИ ЮКСАЛМОҚДА

Булар: март ойи бошида Франция Президенти Эммануэль Макрон билан музокаралар; март якунига бориб Хўжандда Ўзбекистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон раҳбарлари учрашуви; мана энди апрель аввали Самарқанд шаҳрида бўлиб ўтадиган "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" саммити. Иқлим ҳалқаро формури ҳам бор. Аслида, бу ташабbusлар бирни иккинчисини тўлдириди, олдинги кейингисига йўл очиб бошареди.

Масалан, Франциягя тарихий ташриф Европа Иттифоқи давлатларининг Марказий Осиёга бўлган эътиборини ошириди. Бошқача айтсан, Самарқандда бўлиб ўтадиган саммит учун катта қадам ташланди. Бу Ўзбекистон учун ўта муҳим сиёсий воқеа бўлибигина қолмай, амалий имкониятлар манбаи ҳам. Тадбирнинг айнан Самарқандда ўтказилиши ҳалқаро имиж ва нуфузимизни кутаради. Саммитга мезбонларнинг ўзиёй Ўзбекистоннинг минтақадаги етакчи давлат сифатидаги ўрнини мустаҳкамлайди. Мамлакат таҳки сиёсатининг очиқ, прагматик ва мулоқотга тайёр эканини билдиради.

Хўжанддаги уч томонлама учрашув эса Марказий Осиёда интеграция жараёнларининг кучайб бораётганидан далолат. Узоқ йиллар давомида турли келишмовчиликлар туфайли чекланган алоқалар бугун дўстлик виордарлик руҳида қайта тикланмоқда. Чегаралар очилиши, минтақавий муаммоларнинг бартараф этилиши – нафақат сиёсий, балки иқтисодий ва маданий тараққиёт учун ҳам катта қадамдир.

Бу ўзгаришларни кўриб мен фахру ифтихорга тўлдидим. Азиз юртдошим, сиз ҳам илгари кузатилмаган бундай сиёсий воқеълик – дунё бизни ўзига тенг кўриб, ҳамкорлик килаётганини хис қиляпсизми? Тарихининг қандайди бурилиш нуқтаси турганимизни англайпсизми? Нимани англаб, нималарни ҳис килаётганингизни билиш мен учун кизиқ. Умид қиласанки, мамлакатимиз ва минтақамиз ривожида муҳим роль ўйнайдиган тарихий ҳодисаларнинг гувоҳи бўлаётганингизни ўзингиз ҳам яхши билиб турибисиз.

Абдуносит АБДУРАҲИМОВ

Фейсбук

СУРУР

ХЎЖАНД:

МАНГУ ҚАРДОШЛИК ЙЎЛИДАГИ ЗАЛВОРЛИ ҚАДАМЛАР

Қардошларимизда яхши бир удум бор. Мехмон келиши ҳақидаги хабарни хушхабар сифатида қабул қилишиади. Аслан саришта уй қайтадан супуриб-сирилди, сув сепилиб, ҳовли чиннинди тус олади. Мехмоннавозликка энг сархил мева-чева олиб, тансик таомлар пиширишга тараффуд кўрилади.

Тонлик мискар уста шу ернинг ўзида мис товоқа ўй-макорлик ишларини тутагатётган эди. Гилам тўкувчи кирғиз хунарманд аёл гулдор жун намат тўқирди. Тоҷикистонлик пичночи кунга санъат асарига айланган қиличинамамойши қиларди. Бу кўргазмадаги ҳар бир хунармандчилек маҳсули чинакам санъат асарининг ўзгинасидир.

Тоҳик ҳалқи ҳаётини акс эттируви, Хўжандда яшаб ўтган олимлар ва шоирлар икоди билан танишируви, қадимий накшлар, идишлар, безаклар, тақинчоқлар, деворсуратлар, ўймакорлик санъати билан ишланган ётч устунлар, маҳаллий анъаналар асосида курилган ва безатилган уйлар, хунармандлар шаҳарчasi меҳмонларда катта атасуррот қолдири.

– Хўжанд қалъасини қайта қуриши ўзбекистонлик усталар – самарқандлик кошинкорлар ва риштонлик кулопларнинг катта ҳиссалари бор, – дейди Суғд вилояти раиси Рахаббий Аҳмадзода.

– Мен Самарқандданман. Хўжанд қалъасини қайта куришда иккита катта тургумиз излайди. Биз кошин тайёрлаш ва ўрнатишини хўжандликларга ҳам ўргатдик. Ҳаммадан ҳам биз – самарқандликлар ва хўжандликлар дўстлашиб кетдик, – дейди уста Шаҳобиддин Амирдинов.

Үртага келганда, Ўзбекистон Президентининг Хўжандга ташрифи олдидан бу қадимий шаҳарда ўзбекистонликлар иштироқида қатор тадбирлар бўлиб ўтганини эслатиб ўтиш жоиз. Ўзбекистоннинг "Ватандoshlar" жамоат фонди томонидан ўзбек ва тоҳик дўстлиги таомланишини кўйган иккита буюк мутафаккир – Мавлоно Абдураҳмон Жомий ва ҳазрат Мир Алишер Навоийга бағишилган адабий кечга ўтказилди. Суѓага чиқсан тоҳиконистонлик ўзбек шоири Султонмурод Ҳожибоевнинг фирича, дунёда ўзбек ва тоҳикин арратувчи ҳеч қандай куч йўқ. Шу куни "Ватандoshlar" жамоат фонди Суѓуд вилоятидаги ўзбек мактабларга ва кутубхоналарга китоблар совга қилиди.

"Дўстлик баҳори" деб аталган ҳалқаро Наврӯз байрами бошланишидан олдин сўзлаган ҳар учала давлат раҳбарлари стадионга йигилган йигирма беш минг кишини кўшини, қардош ҳалқларнинг умумий шодлиги билан табрилашиди. "Биз Тоҷикистон билан иттифоқи давлатга айландик, энди Қирғиз Республикаси билан таркиби ўтказиди", деди Ўзбекистон Президенти.

Шавкат Мирзиёев узоқ давом этган қарсаклар билан кутилганда олинига таомланишини тутагатди: "Биз ҳалқаро Наврӯзини анъанага айлантириши истаймиз. Келаси ийли сизни Фарғонада ўтказиладиган Наврӯз байрамига таклиф этамиз". У яна ҳар иккни кўшини мамлакатга Ўзбекистондан парвоз киладиган самолёт таомларни ва чегараоди шаҳарларига автобус қатновларни кўпайтириш учун иш олиб борилаётганини маълум қилиди.

Қирғиз Республикаси Президенти Садир Жапаров уч мамлакат аро визасиз борди-келдими ўйлга кўйиш ташлашиди.

Тоҷикистон Президенти Эмомали Раҳмон Наврӯз ва унинг анъанаги ўрф-одатлари ҳақида гапириб: "Бу байрам тарихимиз ва маданиятимизнинг таркиби қисми сифатида асрлар оша бизни тинчлик-осойиштади, дўстлик ва ҳамкорлик муносабатларини мустаҳкамлашга ундан келганди".

Рахбарлари бирлашиш юртларнинг ҳалқлари ҳам дўстлашибади. Бу исботланган ҳақиқат ўзбекистонликларини Президентларининг Хўжандга сафари, уларга кенг кулоч очган Тоҷикистон Президенти билан мулоқоти, ҳалқлар орасида дўстлик ипларининг чирик болганиши мисолида янада кучларор, таомларни ўтказибди.

Хўжанддаги ҳалқларимиз билан қанчалик яқин бўлсак, ўзбек дўстларимиз билан ҳам шунчалик қадрондиз, – деди Иссарабадаги 54-ўрта умумтаълим мактаби ўқитувчи Нодира Отаконова. – Дадамнинг оналари аслида Йипандан бўлади. Аммамни ўша ерга узатганимиз. Вафот этгандаридан боролмадик. Чегарадан ўтишга кўйишмаган. Шавкат Мирзиёев давлат бошига келган, чегарা очилиб, кеч бўлса-да, фотиха килиб, кўнгли сурʼаб келдик. Йипандан қишилгомизга 70 нафардан ортиқ қиз келин бўлган. Уларнинг кўпчилиги ҳозир ўғил-қизли, неваралий бўлиб кетишган. Йипандаги аммамнинг қизини Лакондаги аммамнинг ўғлига келин килиб олганимиз. Яқинда яна бир лакондик яигит япандик қизга ўйланди. Ўз наватидан лакондик қизлар Йипандаги узатилди. Иккни ёнимдаги иккни кўшишнинг қизлари ҳам Фарғонага келин бўлиб тушишган.

Олий мартабали мөхмомонлар янгиланган қадимий Хўжанд қалъасини бориб кўришиди. Улар ҳалъа кираверишидаги хунармандчилек уйларида очилган ўзбек, тоҳик ва қирғиз ҳалқ ҳунарлари усталарининг меҳнат махсуллари кўргазмаси билан танишишиди. Ўзбекистон

Бошланиши 1-саҳифада.

Улуғ олим Абул Фатҳ Бустий демиши:

Ул дунёда жаннат бордир
мўмінларга атапалган,
Бул дунё жаннатининг
номи эрур Самарқанд.

Етти иқлимга донги кетган буюк шаҳарнинг нуфузи истиқлол шарофати билан янада юксалди. Айниска, кейинги йилларда давлатлар раҳбарлари, дунё олим ва сиёсатшунослар учун ўзаро ҳамкорлик ришталари боғланадиган марказий майдонга айланни бормоқда.

Жорий йилнинг 3-4 апрель кунлари айнан Самарқандда ўтказилидиган "Марказий Осиё ва Европа Иттифоқи" биринчи расмий саммити ҳам минтақамиззининг барқарор ривожланиши восьита бўлгувчи катта тарихий имкониятдир.

Саммитдан кўзланган асосий мақсад – Европа Иттифоқи ва Марказий Осиё мамлакатлари ўтасидаги стратегик шерликлини мустаҳкамлашга қаратилган бўлиб, хозирги ҳалқаро нотинч вазият, урушлар ва Афғонистондаги бекарорлик туфайли Европа Иттифоқининг минтақага бўлган геосиёсий таъсирини кучайтириш, иқтисодиёт, транспорт ва энергетика соҳасида икки томонлама алоқаларни чуқурлаштириш орқали ҳамкорликни кенгайтириши; ҳалқаро ҳуқук, жаҳон хавфисизлиги, барқарор ривожланиши масалалари бўйича, ўз дунёқарашларини, мувофиқлаштириш учун муҳокама

ма, мuloқot майдонини яратишдан иборат.

Шунингдек, экологик муаммолар ва глобал иқлим ўзгаришига қарши курашиш чора-тадбирларини муҳокама қилиш саммит кун тартибидаги асосий масалалардан биридир. Бунда кўриб чиқиладиган асосий муаммолардан бири яшил

энергетика ва Европа энергетика ташаббусларига интеграция қилиш учун энергетика тармоқларини мөдернизациялаш ҳамда қазиб олинидиган ресурсларга боғлиқларни камайтириш мақсадида шамол ва күёш энергиясидан фойдаланишини кучайтиришга оид масалаларга алоҳида эътибор қаратилади.

Ўзбекистондаги нанотехнологияларни ривожлантириш учун зарур бўлган нодир металлар хомашибини казиб олиш ва уларни қайта ишлаш бўйича Европа Иттифоқи томонидан етарлича маблаг ажратиш режалаштирилган.

Марказий Осиё мамлакатлари билан Европа Иттифоқи ўтасида логистика тузилмаларини, жумладан, транскаспий йўналиши бўйича муҳим лойиҳани амалга ошириш кўзда тутилмоқда. Ушбу инфратизимларни ривожлантириш учун Европа Иттифоқи Европа инвестиция банки орқали қарриб 1.5 млрд евро ажратишни режалаштирилган. Шунингдек, юк ташиш жараёнларини яхшилаш ва экологик салбий тъсирини камайтириш учун интеллектуал бошқарув тизимларини, яъни транспорт инфратизимларини рақамлаштириши жорий этиш масалалари ҳам кўриб чиқилади.

Иқлим ўзгаришига мослашиш бўйича амалга оширилиши лозим бўлган дастурларни молиялашни кенгайтириш бўйича Европа Иттифоқи ташаббускор бўлиб, махсус жамғарма ташкил қилиш режалаштирилмоқда.

Маълумки, Марказий Осиё худуди чўлланиш ва тупроқлар деградацияси бўйича энг кўп талафот кўрадиган ўлкалардан бирига айланган. Орол денгизининг тобора куриб кетаётгани бу муммонинг янада кучайшига сабаб бўяляпти. Глобал иқлим исиши натижасида сувнинг камайиб кетаётгани она сайёрамизга жуда катта хавф туғдирмоқда. Иқлим ўзгаришига қарши курашиш бўйича Европа Иттифоқи экологик лойиҳаларни амалга ошириш, энергетика тизимларини модернизация қилиш ва барқарор қишлоқ хўжалигини ривожлантириш учун сармоя киритишга мойиллик билдирилмоқда.

Жаҳон СОР-29 саммитида ажратилган молиявий ресурслар ривожлантисттан давлатларни кўллаб-куватлашша доир маблаглар бўлиб, Марказий Осиё мамлакатлари, жумладан, Ўзбекистон учун унинг бир қисмини жалб этиш имкониятлари кўриб чиқилади.

Марказий Осиёдаги нодир металлар қазиб олиш ҳам иқлим сиёсатининг муҳим бир қисмидир. Европа Иттифоқи бу ресурслардан оқилона фойдаланишига интилади. Чунки нодир металлар янги энергияга ўтиш учун муҳим стратегик аҳамиятга эга.

Яна энг муҳим масалалардан бири сифатида иқлим ўзгаришини мунтазам тарзда мониторинг қилиб бориш учун Марказий Осиёдаги энг чекка олис худудларда ҳам сунъий ийлудош интернет тизимларини жорий этиш мухоммама қилинади.

Хуласа қилиб айтганда, Самарқанд саммитида Марказий Осиё ва Европа Иттифоқи ўтасида экологияни вакильларни мунтазам тарзда мониторинг қилиб бориш учун Марказий Осиёдаги энг чекка олис худудларда ҳам сунъий ийлудош интернет тизимларини жорий этиш мухоммама қилинади.

ЎЗБЕКИСТОН ПРЕЗИДЕНТИ:

"МАРКАЗИЙ ОСИЁ ЭНДИ ТАРИХНИНГ ЧЕТИДА ЭМАС, БАЛКИ ЎЗ СТРАТЕГИК КУН ТАРТИБИНИ ШАКЛАНТИРАЁТГАН, ЖАДАЛ РИВОЖЛАНАЁТГАН МИНТАҚАГА АЙЛАНМОҚДА"

Бошланиши 1-саҳифада.

Хусусан, давлатимиз раҳбарининг интервюси Жанубий Кореяning етакчи нашрларидан бири – "Diplomacy Journal" журнали, Покистоннинг "Diplomatic News Agency – DNA" ахборот агентлиги, "Daily Islamabad Post" ва "The Daily Big Digit" газеталари томонидан ёзлон қилинди. Бундан ташқари, мазкур интервью "Инфозакон" ва "Курсив" (Қозогистон), "Q8 Press" (Кувайт), "Индустря Евразия" ва "Коммерсаньт" (Россия) каби электрон нашрлар, шунингдек, "Theasiatoday", "Ekoavrasya", "Ankasam" (Туркия) онлайн платформалари томонидан таржатиди. Шунингдек, мамлакатимиз етакчининг интервьюси билан Туркманистоннинг "News Central Asia" йангилклар порталида, Украинанинг "Kyiv Diplomatic" журналида инглиз ва украин тилларида, Саудия Арабистонини "Wryka News", Бельгиянинг етакчи "EU Reporter" нашрларида ҳам таниши мумкин. Ўзбекистон Президентининг интервьюсига бўлан Туркманистоннинг "News Central Asia" йангилклар порталида, Украинанинг "Kyiv Diplomatic" журналида инглиз ва украин тилларида, Саудия Арабистонини "Wryka News", Бельгиянинг етакчи "EU Reporter" нашрларида ҳам таниши мумкин. Ўзбекистон Президентининг афғон масаласи бўйича позициясида алоҳида ургу берилган. Хорижий оммавий ахборот воситалари давлатимиз раҳбарининг Ўзбекистоннинг Афғонистонга нисбатан ёндашуви ҳар доим pragmatik ва узок муддатли стратегик тармоқларга асосланиб келгани ҳакидаги баёнотига эътибор қаратди. Хусусан, Президент Шавкат Мирзиёев кўшини Афғонистондағи вазият ҳакидаги саволга жавоб берар экан, қуйидагиларни таъкидлadi: "Хозирги раҳбари Афғонистондаги вазиятни барқарорлаш-

тиришга, ўз ресурсларни аэропортлар, ички темир йўл тармоқлари, сув-энергетика инфратизимларини ривожлантиришга ва кўкнор майдонларини қисқартиришга йўналтиришга муваффақ бўлди. БМТ маълумотларига кўра, "Тобион" 2023 йилда гиёҳванд моддалар савдосини тақиқлаганидан сўнг, Афғонистонда кўкнор етишириладиган ерлар 95 фоизга камайган. Афғонистонда кўкнордан холи кепаж баро атоши мақсадида қишлоқ аҳолисига ёрдам кўрсатилмоқда, қишлоқ хўжалигининг муқобил йўналишлари ривожлантирилгани".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўрнатишига бўлган муштарак истиғласига имзоланиши бўлади. "Декларация нафақат эришилган келишувларни мустаҳкамлайди, балки минтақаларимиз ўтасидаги алоқаларни чуқурлаштириш учун асос яратади, – деди Ўзбекистон Президенти. – Биз инвестицияйи ҳамкорликни кенгайтириш, кўшима инфратизимларини мунтазам ошириши, инновациялар ва рақамли ҳамкорликни кўллаб-куватлаш бўйича аниқ келишувларни ўрнатишидан умидворимиз".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўрнатишига бўлган муштарак истиғласига имзоланиши бўлади. "Декларация нафақат эришилган келишувларни мустаҳкамлайди, балки минтақаларимиз ўтасидаги алоқаларни чуқурлаштириш учун асос яратади, – деди Ўзбекистон Президенти. – Биз инвестицияйи ҳамкорликни кенгайтириш, кўшима инфратизимларини мунтазам ошириши, инновациялар ва рақамли ҳамкорликни кўллаб-куватлаш бўйича аниқ келишувларни ўрнатишидан умидворимиз".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринchi саммитининг муҳим натижаларидan бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатишига бўlган mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайдi, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайдi, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайдi, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайдi, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайдi, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайдi, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайдi, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustahkamlайди, balki mintaqalarihimiz ўtasiyadagi aloqalarni chukurlaشتirishi учун асос яратади, – dedi Ozbekiston Prezidenti. – Biz investitsiyai ҳamkorlikni kengaytiiriш, k'oshima infratizilmalarini mustahkamlashtirishi учун асос ошириши, innovatsiyalarni va raqamli ҳamkorlikni k'ollab-kuvvatlagani учун аниқ keliishuvlarni ўrnatishiдан umidvormiz".

Нашрларда таъкидланганидек, бўлажак "Марказий Осиё – Европа Иттифоқи" биринчи саммитининг муҳим натижаларидан бира то монларнинг стратегик шерликлини муносабатларини ўrнатiшига bўlgan mуштарак истиғlasigiga imzolaniши bўladi. "Deklarasiya nafaqat erishilgan keliishuvlarni mustah

МУЛОҲАЗА

ЭЪТИКОД ОСТОНАСИДАГИ

Диний радикализм. Бу ижтимоий феноменга беписанд қараш ўта хатарли. Ҳозирга қадар бу йўналишдаги уринишларнинг дэярли барчаси аянчили фожиаларга сабаб бўлган. Ачинарлиси, кейнинг вақтларда бирор-бир юртнинг худудий яхлитлиги ва суверенитетига рахна солиши, уни итоатда тутиш учун диний радикализм омилидан фойдаланишига уринишлар кузатилмоқда.

Бугунга келиб диний радикализм – истилочиликнинг янги тури сифатида “кашф этилди”. Бу иплат жамият аъзоларининг руҳи ҳолати ва ҳулқида сабабий ўзгаришларга, тизгинсиз эҳтиюстга, кўркув, таҳдид ёки ахборот манипуляцияси билан қоришиган оммавий психоэзга ҳам сабаб бўлмоқда.

Диний радикализм илм-маърифатдан ортда қолган, ҳунарга рабғаб қўймай, жаҳолатга ботган ҳалқлар учун “Троа оти” сингари кулфат манбаидир. Чунки шубуғуни фоя ҳаракатга эврилган экстремизм, прозелитизм ва ҳатто, диний миссионерликнинг тегирмонига сув қўйиб, терроризмга кенг йўл очади.

Иктисолид танглини ёки коррупция мамлакат тараққиёти ва мустакиллиги учун қанчалик жиддий хатар бўлса, диний радикализм улардан-да кескинроқ ҳавф түғдириди, давлат көлаҗаганин савол остида қодарилиши мумкин. Буни айрим мамлакатлар мисолида кўриб турибиз.

ҚОЛАВЕРСА...

Хар бир ижтимоий ходисани илмий тадқик этиб, ўз манфаати йўлида қўлловчилар бор. Сўз бирор неъматта зўровонлик ёки ўғирлир орқали эга чиқиши афзал кўрадиган ва бу йўлда ҳар қандай разиллиқдан тортмайдиган кимсалар ҳақида бормоқда. “Уларнинг радикаллашуша жаҳаёнга нима алоқаси бор?”, деган саволга жавоб шундай: улар моддий-маънавий неъматлар ва инсон ресурсларига бўлган эҳтиёжини тўлдириш учун шу йўлни танлайди.

Диний радикализмни дастаклаш учун бошқа объектив ва субъектив сабаблар ҳам бор. Илм-хунар ривожланни, жамият тараққиётiga диний қарашлар тўсик бўймаган, иктисолид ва саноат, қишлоқ ҳўжалиги ва бошқа соҳалар гуллаб-яшнай бошлаган давлатлар истеъмолчилик қисматидан қутуплиб, ишлаб чиқарувчига айланади.

Бу эса дунё бозорини егаллаб олган, савдо урушида шафқатсиз, ерости ва инсон ресурслари истеъмолида улкан эҳтиёжка эга гирромларга ёқмайди. Улар тайёр бойлиқдан айрилишига индамай рози бўладими? Албатта, йўқ. Бундай давлатни тараққиётдан тўхтатиш учун барча имкониятлар ишга солинади. Гуманитар икизориши кептирил чиқариш, савдо уруши, озиқ-овқат эмбаргоси, техника ё хизматларга нисбатан санкциялар, ҳарбий чекловлар кўлланилиб, ҳатто жаҳон ҳамжамиятини ишонтирадиган бирор-бир баҳона билан тўғридан тўғри боскин уюштиришгача боришлири мумкин. Диний радикал гурухларни кўллаб-куватлаш шундай найранглардан бири бўлиб, у ҳам босқинга кенг йўл очади.

ДИННИЙ РАДИКАЛИЗМ ИСТИЛО УЧУН БАҲОНАМИ?

Ха, шундай. Негаки, глобаллашув ва оммавий ахборот волиталари, кино, мусиқа ва брэндлар воситасида миллий ғоя билан миллӣ маданиятий йўққа қирадиган, мағкуравий мустақилликка таҳдид соладиган, алҳокни бузуб, сиёсий бекарорликни юзага келтиридиган, истеъмолчилик кўнікмасини шакллантириб, иктисолид таназузла шетаклайдиган “оммавий маданият” омилининг “меваси”ни узоқ кутиш керак.

Қолаверса, бирор сиёсий ҳаракат максадиди беғлилаб, ли дерлар ва ташкилий гурух иштирокида ахборот кампанийини ташкил этиб, кучли ва таъсири шиорлар, тамғалар ва рамзларни ишлаб чиқиш, пухта стратегик режа билан иш юритиб ҳалқ ҳайриҳохлигини қозониш улкан ҳаражатидан бўлмайди.

Бирор юртни талон-торож этиш максадида миллӣ-маданий бирлини таназузла шетаклайдиган, давлат манбафатларни заифлаштирадиган, ижтимоий-иктисолид муммомларни кучайтириб, ватанповарлики сусайтирадиган космополитизм сингариғоялар тарбиғи учун саморя тикиб максадга етиш ҳам осон эмас. Диний радикализм омили билан эса ва максадга анча осон эришилди. Онгиз мавжудотлар ўргатилиб, онгли мавжудотлар ишонтириб бошқарилиши инобатта олинса, истилочилик учун радикаллашув омилининг жуда кўп афзалликлари бор. Турилай найранглар билан ёқилган бу гулхан алан-галанликлари облас, кейин ўтин танламайди: ҳўлу қуруқ баравар ёнади.

ЧИРКИН ЛОЙИХАЛАР СИНОВИ

Ҳозирчага бир қанча давлатлар диний радикализмини кўллаб-куватлаш борасида қон тўклиши ва ўрликларга сабаб бўлган кўллаб лойиҳаларни синаф кўрган. Уларнинг аксари ё тасодифан, ёки атай оммага оиқираб ҳам кўйилган. Мисол тарикасида айримларни айтиб ўтамиш.

Собиқ Совет Иттифоқи Афғонистонга бостириб кирганидан сўнг, 1979–1989 йиллар мобайнида АҚШ ва Буюк Британия махсус хизматлари амалга оширган “Циклон операцияси” шундай лойиҳаларнинг бири бўлган.

Афғон муҳоҳидларни қурул жароғида мавжудотларни шакллантириб, яхшилиги ва ҳулқиқатларни сабаб бўлган. Ачинарлиси, кейнинг вақтларда бирор-бир гурухларнинг шаклланшига кўмак кўрсатганинг бу лойиҳа охир-оқибат “Ал-Қоида” ва “Толибон” каби экстремистик, террористик ва диний радикал гурухларнинг пайдо бўйи.

У ёшлар учун муқаррар оғат, юрт учун улкан хатардир.

ТАНГАНИНГ ОРҚА ТОМОНИ

Ички ишлар вазирлиги экспертлари берган маълумотларга кўра, нашидага ўхшаш кўшикли билан радикаллаштириши усули ишлаб чиқилган ва у бир неча босқичдан иборат. Бунда дастлаб маром ва оҳанг ўйнган, киши руҳини кўтарувчи мусиқа яратилади. Мумтоз нашидалардан фарқ қўлмаслиги учун уларга ҳамоҳанг басталанади. Шу боис араб тилини тушумайдиганлар уни оддий нашида деб ўйлаб, ёдлаб олгиси келади.

Бу жараён тингловчи билан психологик алоқа ўрнатиш деб аталади.

Кейнинг босқичда нашида кирилл ё лотин ёзувида таржимасиз транскрипция ҳолида тарқатилади. Натижада нашида кирилл ўқиган аксар киши уни ёдлаб олади. Нашида фояси они остидан шу тарқиқа жой атаглайди.

Учичини босқичда эса ақидадан йирок, радикал диний қарашлар билан тўйинган “нашида”нинг араб тилидаги матни таржимасиз транскрипция ҳолида тарқатилади. Бу босқичга этиб келган киши манипуляциясида радикаллистик, террористик ва экстремистик қарашларга мойил бўлиб қолади.

Ўзбекистон Республикасининг бунга қарши курашишини кўзда тутган конунига кўра, бундай “нашида”ларни эшитган ва тарқатгандар билан дастлаб профилактик сұхбат ўтказилади. Бу ҳол яна тақрорланса, маъмурий жавобгарлик, ундан кейин эса жиной жавобгарлик кўлланади.

Айримлар буни ўта қаттиқ чорадай талқин этади. Аммо ундей эмас. Аслида ҳозирга қадар ўта қаттиқ чоралар фақат радикал гоёлар ҳуқмрон таҳтасида ташмилланган. Лойиҳа устидан назоратнинг ўқотилиши эса бу гурухларнинг Ливияда халигача давом эттётган бекарорликка сабаб бўлган.

Бундай мисолларни яна давом этириш мумкин.

1977–1981 йилларда АҚШ президенти Жимми Картернинг миллӣ ҳавфисизлик бўйича маслаҳатчи вазифасида ишлана таниқни сиёсатчи “Буюк шахмат Тахтаси” ва “Стратегик нигоҳ” сингари машҳур асарлар муаллифи Збигнев Бехинский ўзининг геосиёсий стратегиясидан келиб чиқсан холда, диний радикал гурухларни кўллаб-куватлашни ёқлаган. У ўз асарларида Американинг глобал геосиёсий максадларни химоя кишиш учун радикал гоёлардан фойдалануша ташабbusини ҳам илгари сурған. Кейинчалик у собиқ Иттифоқнинг Афғонистонга бостириб киришга қарши диний радикал гурухларни ривоҷлантириш лойиҳаси оқибатларини кўргач, радикаллаштириш лойиҳалари бўйича синовларнинг назоратдан чиқиб кетиши мумкинligини ҳам тан олган.

Чунки бундай тажрибалар мобайнида кўллаб-куватлашган диний-радикал гурухлар ўз ҳомийларига қарши чиқиши натижасида глобал терроризм пайдо бўлди. “Ал-Қоида” ташкилоти эса 2001 йил 11 сентябрда АҚШда мислисиз фожиаларга сабаб бўйди.

Диний радикал гурухларнинг кучайиши Афғонистон, Ирек, Сурия, Ливия, Яман, Африка ва Осиё китъаси ҳамда Океания минтақасидаги айрим давлатларда бекарорликка турткни бериб, урушларни кептириб чиқарди. Турли террор актларининг содир этилишига, геосиёсий кескинлик ва ҳарбий мажораларни бошланиш кетишига олиб келди. Натижада ўхбу буҳудларда кочинилар муммоси ва гуманитар инцизиорлар юз берди. Сурия, Ирек, Афғонистон ва Африкадан миллионлаб кочинилар Европа ва бошқа минтақалардан бошланша излашга мажбур бўлди. Яна миллионлаб кишилар очарчилик, турли касалликлар ва зўравонликлардан азият чиқаётir.

ХАТАРЛИ ТАРГИБОТ УСУЛЛАРИ

Таҳлиллар дунёда бир неча ўн йиллардан бери оилалар, милллатлар ва ҳалқлар, айниқса, ёшлар ахборот ёрдамидаги радикаллаштирилаётганидан далолат қиласи. Негаки, ахборот чиндан ҳам бу борада самарали омил. У фейк – ёғон хабарлар, дезинформация – касдан тарқатиладиган нотури маълумотлар, маълум бир мағкура, масалан, соҳта салафийлик фоялари тарғибини кўзлайдиган ахборот манипуляциясида усули.

Диний радикал гурухларнинг кучайиши Афғонистон, Ирек, Сурия, Ливия, Яман, Африка ва Осиё китъаси ҳамда Океания минтақасидаги айрим давлатлarda бекарорликка турткни бериб, урушларни кептириб чиқарди. Турли террор актларининг содир этилишига, геосиёсий кескинлик ва ҳарбий мажораларни бошланиш кетишига олиб келди. Натижада ўхбу буҳудларда кочинилар муммоси ва гуманитар инцизиорлар юз берди. Сурия, Ирек, Афғонистон ва Африкадан миллионлаб кочинилар Европа ва бошқа минтақалардан бошланша излашга мажбур бўлди. Яна миллионлаб кишилар очарчилик, турли касалликлар ва зўравонликлардан азият чиқаётir.

Бундай ташқари, ҳиссий ва психологияк таъсири усули ҳам мавжуд. Унда жамиятда хавотир ҳиссиси кучайтириш учун таҳдид омилларни фойдаланиш “Биз ва улар” концепцияси воситасида ёшларни радикаллаштириш ва радиkal ҳаракатларни оммалаштириши усули.

Интилочиликнинг таназузла шетаклайдиган, давлат манбафатларни заифлаштирадиган, ижтимоий-иктисолид муммомларни кучайтириб, ватанповарлики сусайтирадиган космополитизм сингариғоялар тарбиғи учун саморя тикиб максадга етиш ҳам осон эмас. Диний радикализм омили билан эса ва максадга анча осон эришилди. Онгиз мавжудотлар ўргатилиб, онгли мавжудотлар ишонтириб бошқарилиши инобатта олинса, истилочилик учун радикаллашув омилининг жуда кўп афзалликлари бор. Турилай найранглар билан ёқилган бу гулхан алан-галанликлари облас, кейин ўтин танламайди: ҳўлу қуруқ баравар ёнади.

Яна маданият ва таълим, ижтимоий фанлар, фильмлар, мусиқа ҳамда адабиёт воситасида мутаассиб қарашларни шакллантириш усули ҳам учрайди. Ҳозирга қадар тадқикотилар орқали тархатларни ташкилган бу усуллар радикаллистик, экстремистик ва террористик тарбибот материаларини ишлаб чиқсан. “Ал-Қоида”-нинг Сомалидаги “Аш-Шабаб” ёки Ямандаги “Араб яримороли” қонотига қарашли медиа маркази ҳануз фаол.

АЛОҲИДА ТАҲКИДЛАШ ЛОЗИМ БЎЛГАН ЯНА БИР ОМИЛ

Радикал даъватчиларга эргашидан наф ундан истилочиликнинг бир усули сифатида фойдаланиш турганларга, яна тиқоратга айлантирган соҳта даъватчиларга бор, холос. Гарчанд уларнинг аксари хорижа бўлса-да, интернет ёрдамида юрт ичидаги ҳам радикал тарбиботи тархатларни тарбибидан саҳнади.

Имом Шофий роҳимахулоҳонинг “Қирқ олимни бир далил билан енгидим, бир жоҳилини қирқ далил билан енголмадим”, деган гапи виртуал оламда онлайн воизлик қиласиётган радикал даъватчиларни нисбатан айттилган, гўё. Уларга ишониб жуонмар бўлганлар эса сон-саноқсиз.

СОХТА Даъватчилар

Радикал даъватчиларга эргашидан наф ундан истилочиликнинг бир усули сифатида фойдаланиш турганларга, яна тиқоратга айлантирган соҳта даъватчиларга бор, холос. Гарчанд уларнинг аксари хорижа бўлса-да, интернет ёрдамида юрт ичидаги ҳам радикал тарбиботи тархатларни тарбибидан саҳнади.

Бу наширетларда кимлар хизмат қиласиётгани, диний билимга эга мухаррирлар, мусахихлар, дизайнерлар, саҳифаловчилар бор ё йўклиги, чоп этилаётгани диний адабиётларда ақида, мазҳаб, тарикат масал

Бошланиши 1-саҳифада.

***

Шуни айтиш лозимки, "Темур тузуклари" узоқ йиллар давомида қоғозга туширилган, вақт ўтиши билан қайта-қайта кўрилган, қисқартирилган, тўлдирилган, яна давом этирилганда таассурот қолдидари. Араб олими Мазхар Шихобонинг кўйидаги сўзларида жон бор: "Эсадаликлар ёзишини Амир Темур хокимииятга келишидан анча муддат олдин бошланган..." (Убайдулла Уватов. "Соҳибқирон араб муаррихлари нигоҳида". -Т., 1997. 133-бет).

Ўхшаш вазият кейинроқ машҳур давлат арабби ва муаррих Абулгозий Баходирхон билан ҳам юз берган эди. Хива хони миллат учун бағоят мухим "Шажараи турк" асарини ўзи ёзишига мажбур бўлганди. Бу ҳақда Абулгозий асар сўзбошисида шундай дейди: "Бу тарихни "Шажараи турк" назарда тутмокда – М.А." бир кишига тақлиф қиласи, теб фикр қилдуқ. Ҳеч муносиб киши топмади. Зарур бўлди. Ул сабабдан ўзимиз айтдик. Туркнинг масали турур: "Ўксис ўз киндингиз ўзи кесур, теган..." (Абулгозий. "Шажараи турк". -Т., 1992. 11-бет).

Ҳаётай ҳикматларга бой "Темур тузуклари"нинг ноёб маърифий обида эканлигидан ташқари, Амир Темур сиймоси, бой шахсияти ва инсонлигига ҳақида берган таърифлари билан ҳам эътиборлидир. Биз "Тузуклар"да Амир Темурни адопатни ҳимоя қилгувчи, сўзи билан иши бир, олижаноб, кечиримли, довор-рак, эўр таддирлар соҳиби, моҳир саркарда, улуғ раҳбар сифатида кўрамиз. У золимлардан мазлумлар ҳакими олишда жонбозлик қиласи, чунки билди – мамлакат куфр билан туршиши мумкин, аммо зулмга чидай олмайди...

Соҳибқироннинг саводи масаласи ҳақида батафсилоқ тўхталиш жоиз. Бу борада машҳур тарихи Ҳафизи Абрўга мурожаат қилсан тўғрирок бўлади. Ўзбекистон халқ ёзувчиси Пиримкул Қодиров ўзининг бир мақолосида Ҳафизи Абрўнинг "Зубдат ут-таворих" асаридан шундай парча кетлиди: "Амир Соҳибқирон мактабда ўз тенгурларидан сабоқда ўзиг кетарди. Балогат ёшига етгучна илм, адаб, хат ва сұханворлик касб этди... Ундаги теран билим шижоатга пайванд бўлди ва шундан сўнг амририк мансабини егалгалид..." ("Темур тузуклари", -Т., 2005. 141-бет). Бу бир мисол.

Диккатни Амир Темурнинг асрдоши Алишер Навоийнинг "Мажолоси ун-нафис" – нағислар, яъни шеър, кенг маънода ижод, санъат ошонлари мажлисига багишланган китобига қаратайлик. Навоий китобнинг еттинчи мажлисими Амир Темур Кўрагон номи билан бошлайди. Навоий Соҳибқиронни зиёли, маънавияти юқсан инсон сифатида кўради ва унга "нағислар" орасидан энг мартабали жойни ажратади. Соҳибқиронни таърифлар экан, Навоий ёзди: "Темур Кўрагон, агарни назм айтмоқка итифот қилмайдурлар, аммо назм ва насрни андоқ ҳуб маҳал ва мавъеда ўқубдурларки, аниңдеги бир байт ўкуғони минг яхши байт айтқонча бор..."

Шубҳасиз, биз Амир Темур ҳақида ундан тўрт юз эллик йиллар кейин яшаган олимларнинг эмас, балки Соҳибқироннинг асрдоши бўлган муаррих ва шоирларнинг маълумотларига ишонамиз.

Соҳибқирон тарихини, тарихий асарларни яхши кўрарди, уларни ўқиши, уларни ҳақида муаррихлар ва олимлар билан қизигин сұхбатлар ўтказишни канда этмас эди. Ўзи ният қилиб иккита китоб ёздириди. Шуни таъкидлаш керакки, давлат бошига келганига 28 йил бўлгандагина, Соҳибқиронда илк бор салтанат ва ўзи ҳақида китоб ёздириш фикри туғилди!

Амир Темур ёзилдиган асар ҳақоний бўлиши ҳақида қаттиқ қайғурди. Бу маънода Соҳибқирондай донишманд, юқсан зиёли сийменинг муаллифларга қўрсатмалари, ўйланмалари, талаблари, маслаҳатлари, фикр-муноҳазаларни кузатиш бағоят мароқлидир.

Чунончи, Низомиддин Шомий "Зафарнома" асарида қўйдагиларни ёзган эди: "...Гарчи ул зат қўйган ишларнинг бу аба-диятга улангр давлатнинг бошланишидан тортиб, то хозирги кунгача бўлган тарихини онҳазрат учун ёзган бўлсалар ҳам, аммо улар муносиб тарзда жамланиб тақдим этилмаган экан; бу бандар уларни йигиф, ортиқча сўзлардан тозалаб, боб-боб қилиб, тартиб беришига машғул бўлгаймен, лекин шу шарт биланки, тақаллуғу безак бериш, лоғ уриш зийнатидан ўзимни тийғаймен..." Яъни, Амир Темур асос солган Туров давлати тарихи ёзилганда, ортиқча тақаллуғларга, лоғу мақтавларга ўрин берилмаслиги керак... Ҳамма нарса ҳақоний ёзилсин... "Яхши ва равон сўз улдириким, авом халқ унинг маъносини англагай, хос кишилар унга айб қўймагай..." – деб ўтириди Амир Темур. Муаррихга, нима учун асар содда

Темур олимларга меҳрибон, сайиду шарифларни ўзига яқин тутар эди. Уламо ва фузалога тўла иззат-хурмат кўрсатиб, уларни хар қандай одамдан тамом мукаддам кўрарди. Уларнинг хар бирини ўз мартағасига қўйиб, унга иззату икромини изхор киларди.

Ибн АРАБШОХ

"ТЕМУР ТУЗУКЛАРИ"

ЁДГОРЛИГИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

ча, уни бирор кўрдими, ўргандими, нусхалар кўпайтирилиб тарқалиб кетдими, қайгадир юбордиларми – бу ёги ҳам, афсуски, маълум эмас...

Хурсонлик аллома ва таржимон Абу Толиб Ҳусайний Аризий Турбатий тахминан миодид 1610 йилда ҳаж сафарига бораётib (айrim манбаларда – келаётib) Усмонлилар империясига қарашли Яман вилояти ҳукмдори, илм-маърифатни қадрловчи ўти зиёли инсон Жаъфар Пошо (1607–1616) хузурида меҳмон бўлади ва ҳукмдорнинг бой кутубхонаси билан танишиди. Китоблар орасида кутимаганда эски ўзбек (турк) тилида ёзилган "Темур тузуклари"га дуч келади ва қизиқиб, уни форс тилига таржима қиласи...

Савон туғилади: хўш, Абу Толиб "Тузуклар" таржимасига Яманда киришдими ёки бу ердан кетгандан кейин бошладими – бу маълум эмас. Иккичидан, "Тузуклар"нинг асл нусхаси шу кутубхонада қолдими (чамаси, қолгани ҳақиқати яқинроқ, чунки нодир китоб бериг юборилмайди) ёки ўзи билан олиб кетиб, кейин таржимага уриндими – бу ҳам номалум.

Тахминимизча, Абу Толиб маълум муддат Яманда яшаган, ҳоким Жаъфар Пошо саройда хизматда бўлган (саройда бир гурӯҳ олимлар илм билан шугулланардилар), шу пайтда "Тузуклар"нинг форс тилига таржимаси устида иш олиб борган ва шу ерда ишни нусхасига етказган... Бу бир талқин.

Бошқа талқин ҳам бор: Жаъфар Пошо юрт нотинчлиги орқасида миодид 1616 йилда Ямандан кетади. Макка ё Мадинага (қай биригалиги аниқ эмас) кўчуб ўтиша мажбур бўлади ва китобларни ҳам ўзи билан олиб кетади. Ҳажга борган Абу Толиб Ҳусайний ўша ерда "Тузуклар"нинг асл нусхасини кўлга киритади... Булар аниқланиши керак бўлган жиҳатлар.

Қандай бўлганда ҳам, Абу Толиб Ҳусайний даставал асарни форс тилига таржима қилганини таъкидлаб, китобнинг титул варагидеб ёзиб кўйганини биз учун ғоятда қимматли далиллар. Бу "Тузуклар"нинг эски ўзбек тилида ёзилганинда ўтилди...

Инглизча таржимада йигирмадан ортиқ ўзбекча сўзлар мавжудлигини айттиб ўтамиш. Чунки форсий таржима жараёнда бу ўзбекча сўзлар ўтирилмай аслията шаклида олинган, ундан шу ҳолда инглизча таржимага ҳам кўчиб ўтган. Бу хам "Тузуклар" ёзилган она тилга бир ишора сифатида қаралиши керак.

Абу Толиб Ҳусайний даставал асарни форс тилига таржимаси 1637 йилда (айrim манбаларда унинг 1625 йилда вафот этгани айтлади) Бобурий подшоҳ Шоҳжаҳонга (бъязи манбаларда эса унинг отаси подшоҳ Нуридин Жаҳонгарага) топтик этиди...

"Темур тузуклари" билан танишган император Шоҳжаҳон шу таржимани Декан вилояти қозикалони Муҳаммад Ашраф Бухорийга: "...Кўрдимким, бошдан обёк ҳаммаси Соҳибқирон Амир Темурнинг ўз сўзларидир... Амир Темур ўз гавҳар тили билан бу навъ тақаллум суръумис... подшоларга солишириб чиқиши ва шу йўл билан таржимадаги хато ва камчиликларни бартараф килишини топширган..." (Академик Бўрибод Аҳмедов. "Темур тузуклари"нинг 1996 йил нашрига ёзилган сўзбошида).

Олий топшириуни олган Декан қозикалони ихолос билан ишга киришиди, китобда кўп таҳрирларни амалга оширади, хато деб ҳисоблаган нуктапарни тузатади, янгиликлар қўшади. Ва китоб каттаридекетади...

Охир-оқибатда "Тузуклар"дан фойдаланиб ёзилган "Малғузот" номли янги асар пайдо бўлади. Фикримизча, бунданд оғози бўлганд. Фикримизча, бунданд оғози бўлганд. Шарафуддин Али Яздийнинг "Зафарнома"си ва шунга ўхшаш мумхим манбаларга солишириб чиқиши ва шу йўл билан таржимадаги хато ва камчиликларни бартараф килишини топширган..." (Академик Бўрибод Аҳмедов. "Темур тузуклари"нинг 1996 йил нашрига ёзилган сўзбошида).

Бизнинг фикримизча, "Темур тузуклари"-нинг хос нусхаси Абу Толиб Ҳусайний амалга оширган таржимасини айнан асплиятидир. Асплият – шу. Жуда кўп хорижий, юкорида айтганимиздади. Майор Деви ва ўзбек олимлари таъкидлаб, китобнинг титулларни тузатади, янгиликларни тузатади...

Хиндистонда хизматда бўлган Буюк Британия забтии ва шарқшуноси, Бенгал ҳарбий кучлари кўмандонининг форс котиби Майор Деви миодид 1779 йилда Абу Толиб Ҳусайний таржимасини кўлга киритади ва уни инглизчага таржима қилиш иштиёқида Англияга олиб кетади. Майор Деви Оксфорд универсиитети араб тили профессори Майор Уайт билан биргалиқда кўтлугу ишга киришиди. Майор Уайт "Тузуклар"нинг форсча матнини нашрга тайёрлайди. Майор Деви шу нусхадан асарни инглиз тилига таржима қиласи келди, бунга ишониб қондилар ва ўз тадқиқларида шундай ёздишлар ҳам. Бу хато эди, албатта.

Шу таҳлит, Абу Толиб Ҳусайнининг "Тузуклар"и билан Муҳаммад Ашраф Бухорийнинг "Малғузот"и бир-бира боғлиқ, аммо мутлақа бошқа, иккича мустақил асарга айланди. Бу таржимада китобнинг титулларни тузатади, янгиликларни тузатади...

Хиндистонда хизматда бўлган Буюк Британия забтии ва шарқшуноси, Бенгал ҳарбий кучлари кўмандонининг форс котиби Майор Деви миодид 1779 йилда Абу Толиб Ҳусайний таржимасини кўлга киритади ва уни инглизчага таржима қилиш иштиёқида Англияга олиб кетади. Майор Деви Оксфорд универсиитети араб тили профессори Майор Уайт билан биргалиқда кўтлугу ишга киришиди. Майор Уайт "Тузуклар"нинг форсча матнини нашрга тайёрлайди. Майор Деви шу нусхадан асарни инглиз тилига таржима қиласи келди, бунга ишониб қондилар ва ўз тадқиқларида шундай ёздишлар ҳам. Бу хато эди, албатта.

Шу таҳлит, Абу Толиб Ҳусайнининг "Тузуклар"и билан Муҳаммад Ашраф Бухорийнинг "Малғузот"и бир-бира боғлиқ, аммо мутлақа бошқа, иккича мустақил асарга айланди. Бу таржимада китобнинг титулларни тузатади, янгиликларни тузатади...

Хиндистонда хизматда бўлган Буюк Британия забтии ва шарқшуноси, Бенгал ҳарбий кучлари кўмандонининг форс котиби Майор Деви миодид 1779 йилда Абу Толиб Ҳусайний таржимасини кўлга киритади ва уни инглизчага таржима қилиш иштиёқида Англияга олиб кетади. Майор Деви Оксфорд универсиитети араб тили профессори Майор Уайт билан биргалиқда кўтлугу ишга киришиди. Майор Уайт "Тузуклар"нинг форсча матнини нашрга тайёрлайди. Майор Деви шу нусхадан асарни инглиз тилига таржима қиласи келди, бунга ишониб қондилар ва ўз тадқиқларида шундай ёздишлар ҳам. Бу хато эди, албатта.

Халқаро Амир Темур жамоат фонди, Темурлар тарихи давлат музейи, ЎЗФА Шарқшуносилик институти ва Тарихи институти, Ислом цивилизацияси маркази жамоалари, умуман жамиятимиз оғидада бир мумхим масала ечинини кутиб турибди. Бу – "Темур тузуклари"-нинг асплияни кидириб топши, уни ўрганинг маколасида келиши, маданиятимиз, халқимиз мулкни айлантиришдек кўтлугу вазифадир.

Она тархимиз кўзгуси, бебаҳо маънавий бойлигимиз бўлган "Темур тузуклари" ёдгорлигининг асл нусхаси топлиши жадо маданиятимизнинг юқсан тантасига айланши шубҳасиз.

Муҳаммад АЛИ,
Халқаро Амир Темур жамоат фонди раиси,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси,
профессор

and thence into English... by MAJOR DAVY,
Persian secretary to the commander in chief the
Bengal forces."

Таржимаси: "Лақаби Тамерлан бўлган Буюк Темур қаламига мансуб, асли мўгул (ески ўзбек – М.А.) тилида ёзилган сўёсий ва ҳарбий Тузуклар; (асарни) даставвал форс тилига Абу Толиб Ҳусайний таржима килган, ундан Бенгал ҳарбий кучлари кўмандонидан ўзбек тилини ўйлайди... Майор Деви инегиз тилини ўйлайди...

СУХБАТ

КОИНОТДАГИ ҚОРА ТҮЙНУКЛАРНИ ЎРГАНАЁТГАН ЎЗБЕК ОЛИМИ

Жадид маърифатпарварлари орасида нафақат шоири адиблар, муаллиму тарихчилар, балки аниқ фан ва касб вакиллари – ирригаторлар, кимёгарлар, ветеринарлар, шифокорлар, моҳир меъморлар, ҳатто астрономия ва қишлоқ ҳўжалиги соҳаҳи мутахассислари бўлганидан хабардорсиз, албатта. Уларнинг аксарияти “Кўмак” хайрия жамияти орқали хорижда билим ва тажрибасини оширишган. Таассуфки, қатағон қиличи уларга дунёвий тажрибаларини юритида қўллаш имконини бермади. Бироқ жадидлар илмий меросининг ўчмас учунлари келгуси авлодлар юрагида аллангаланиб, илмга бўлган иштиёқ кучайиб бораверди...

Бугунги сұхбатдошимиз ҳам жадид боболар сингари борлигини илмга сафарбард этган, бутун фикрати ва фитратини чеккисиз коинот сирларини кашш ғтишига бағишлаган ёш олим, Ўзбекистон Фанлар академияси Астрономия институти бош илмий ходими, физика-математика фанлари доктори, “Шуҳрат” медали соҳиби Аҳмаджон Абдулхаборовид.

Унинг юздан зиёд, жумладан чет элнинг нуғузли журналларида етмишдан ортиқ илмий ишлари чоп этилган. Иккита монографияси нашр қилинган. Шунингдек, қаҳрамонимиз 2006 йилда физика, математика, кимё ва биология йўналишлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти Давлат стипендияси сорвандори бўлган. Аспирантурда босқичида ўқиш давомида муддатидан олдин астрофизика ва радиоастрономия мутахассислиги бўйича номзодлик диссертациясини химоя килган. 2010 йилда “Камолот” стипендиясига Ўзбекистон Фанлар академиясининг “Йилнинг энг яхши илмий мақоласи” номинацияси бўйича сазовор бўлган. 2014 йилда физика йўналишида ёш олимлар учун халқaro TWAS совринини кўрга киритган. Астрономия ва назарий физика мутахассислари бўйича докторлик диссертациясини мувоффақиятли химоя килган. 2017 йилда Web of Science ташкилоти томонидан “Энг яхши ёш олим”, 2019 йилда Scopus халқаро ташкилоти томонидан “Энг яхши инженер олим” номинацияларида ғолиб бўлган, 2018 йилда TWAS – Дунё фанлар академиясининг ёш аъзоси этиб сайланган.

У гравитация, нисбийлик назарияси ва релятивистик астрофизика соҳалари бўйича иқтидорли мутахассис сифатида таниланган. Унинг илмий йўналишлари компакт гравитацион объектлар релятивистик астрофизикаси ва умумий нисбийлик назарияси билан боғлиқ. Олим айланувчи қора түйнуклар сояларини тавсифлаш учун янги формализм ишлаб чиқди.

Аҳмаджон Абдулхаборов ҳозирда Миллий тадқиқот университети ҳамда Тошкентдаги халқaro Webster университети талабаларига маъруза ўқимоқда. Ёш бўлишига қарамай, йигирмадан ортиқ магистр, ўн нафар фалсафа доктори ҳамда беш нафар фан докторига илмий раҳбарлик қилган.

– Аҳмаджон, бир инсоннинг камолотга эришишига қўрқ ийл керак бўлади, деган гап бор. Сиз эса ниҳоятда тез фурсатда катта мұваффақиятларга эришгансиз. Бугунги натижалар, 31 ёнда докторлик илмий ишини ёқлаш, бир қанча халқaro этирофларга сазовор бўлиш ўз-ўзидан бўлмаган, тўғрими?

– Андикон шаҳрида фарзанд тарбияси, унинг таълим олиши ва келажагига жиддий қарайдиган оиласда туғилиб возга етганиман. Гарчи, ота-онам ўзлари олий маълумотли бўлишмаса-да, тўрт фарзанднинг билим олишига катта эътибор билан қарашган. Дастьлаб, шаҳардаги гимназияда опти ҳил сабоқ олиб, кейин физика-математикага ихтисослашган махсус мактаб-интернатда ўқиши давом этирганиман. Физика бўйича фан олимпиадаларига қатнашиб, республика босқичида 2-ўриннинг олганман. Лицейни битиргач, Ўзбекистон Миллий университетининг физика факультетига ўқишига кирдим. Олти йил давомида бакалавр, кейин магистратурда ўқидим. Ўкиш мобайнида Япониянинг Сумитомо стипендияси соҳиби бўлдим. Талабалар ўртасидаги фан олимпиадасида ҳам биринчиликини кўлга киритганиман. Магистратурани тамомлаб, Ядро физикаси институтида устозимиз Бобомурад Аҳмедов босхилигидаги изланишни давом этириб, 2009 йилда 24 ёшимда физика-математика фанлари номзоди бўлдим. 2016 йили докторлик диссертацияни химоя килдим.

2007 йилдан буён кўпигина хорижий давлатлар билан илмий ҳамкорлик қилилгиз. Жумладан, Ҳиндистон, Германия, Польша, Чехия, Италия каби давлатлардаги илмий марказлар, тадқиқот институтларида тажриба алмабиш қайтганман. 2017 йилда Хитойнинг

етакчи илм даргоҳларидан бўлган Фудан университетида иккى йиллик шартнома асосида ишлаб келдим. Бу университет дунё рейтингида 4-ўринда турди. 2020 йилда Шанхай астрономик обсерваториясига ишлашига боришим керак эди, пандемия сабаб юртимизда қолиб ишлашимга тўғри келди. Аммо кейинги йиллarda Хитой ва Жанубий Кореядаги нуғузли илмий тадқиқот институтлари билан ҳамкорликда қарчча илмий конференциялар, семинарлар ташкил этди.

Илмий фаолиятимга тўхтадиган бўлсам, у астрофизикадаги сирли объекtlар – қора түйнуклар, нейтрон юлдузлар, корони энергиялар, корони модда каби субстанцияларнинг физик астрофизик хоссасларини ўрганишга қаратилган. Хусусан, 2013 йилдан 2019 йилгача қора түйнукларнинг астрофизики оптик жараёнларнинг қандай кечиши, умумият, қора түйнукни астрофизикада қандай қайд этиш, қора түйнукнинг соясини қандай аниқлаб таҳлил қилиш бўйича илмий тадқиқотлар олиб бордик ва бунинг илмий тасдиғини қайд этдик.

Бизнинг ўқувчилик дамларимиз ўтиш даврига, 90-йилларга тўғри келган, ўша пайтлар тенгдошларимиз кун кўриш учун бозорга чиқиб, тириклик қилганди, дадам: “Сизлар фақат чалгимай ўқинглар, нима камчилик бўлса ўзим етказаман”, деб имконият берганлари учун оиласиздаги тўрт фарзанд яхши мактабларда ўқидик, олий маълумотли бўлдик.

– Муқаддас китобимиз Куръони Каримда осмон жисмлари, хусусан, Қўёш, Ой ва юлдузлар жуда кўп ўринларда тилга олинган. Аллоҳ тоаоло уларни “очик оятлар” деб таърифлаб, бандаларини тафakkur қилишига чорлайди. Ҳолбуки, худди

шу даврда бা�ъзи ғарб давлатларида “Ер Қўёш атрофида айланади” каби илмий ҳақиқатларни илгари сургани учун им аҳли тошбўрон қилинаётган, тириклий ёқилаётган эди. Умуман, илм, хусусан, осмон илми ва илоҳий ҳақиқатлар уйгунлиги ҳақида нима дея оласиз?

– Илм одами бирор катта натижага эришиши учун ҳам дунёвий, ҳам диний билимни ўзлаштирган бўлиши керак, менинг назаримда. Ахир, бутун дунёнинг яралиши, чекис коинот, галактикалисиз, ундағи бизнинг сайдеримиз, Ой, Қўёш, юлдузлар – буларнинг ҳаммаси Яратганинг мўъжизаси-ку. Илмда шундай баҳсли ҳолатлар бўлади, бунга даҳо олим ҳам жавоб берса олмай қолади. Ва албатта, бундай вазиятда буюк илоҳий кучнинг борлигига иймон келтиримай иложингиз ўйқ. Ҳар бир зарранинг кичик заррачаларигача ўрганишингиз, идроқ этишининг учун илоҳий илмидан беҳабар бўлсангиз қўйналасиз. Ҳақиқий комилликка эришишининг заҳматлии ўйлани мен ҳаэр Алишер Навоийнинг “Лисон ут-тайр” достонидаги юз минглаб кушнинг Семургни излаб ўйла чиқишига ўҳшатаман. Қаранг, улар ўйла чиқишида бир неча юз минглаб эди ва еттинчи водийга этиб боргунча ҷанча риёзат чекиб, қанчаси ўйлда маҳб бўлди, қанчаси фикридан қайтиб оргта чекинди. Охирги еттинчи водийга, манзилга фақат 30 та күш этиб келди. Дунёвий маънода тушунгандга, “Лисон ут-тайр” ўқувчига бош, асл, бирламчи мақсадда етиш ўйлуда инсонга асосий бўлмаган, иккичи даражали мақсадлардан воз кечиши ўйланини кўрсатади. Агар кимки бу дунёда ўзини ўзи кашш этиб, бошқалардан бир бош баландроқ поғонога кўтаришган бўлса, билинки, у биринчи даражали мақсадда етиш учун иккичи даражали мақсадлардан воз

кечиши ўйлудан юрган. “Лисон ут-тайр” шунга ўргатади. Мен ҳақиқий илм ўйланини танлаганларни аспиришади ўттузиз.

– Астрофизик олимнинг фикрлаштарзи қандай бўлмоги лозим?

– У фақат физика ва математикани эмас, балки фалсафани ҳам, тарихни ҳам, хорижий тилларни ҳам билиши, адабиёт ва мусикадан ҳам хабардор бўлиши керак. Осмондаги юлдузлар қандай пайдо бўлган? Нега уларни биз фақат қоронгизда кўрамиз? Ойда нима бор? Қўёшда-чи? Унинг ёрқинлигининг манбаси нимада? Ҳудди шу синглари ўнлаб ва юзлаб саволларга жавоб берадиган фанлар бу – астрономия, астрофизика. Астрономиянинг энг долзарб вазифаларидан бирни коинотнинг пайдо бўлиши билан бўғлиқ. Чекис коинотнинг бир зарраси ўлароқ, ўрганаётган илмимизни идроқ қилиш учун, унинг ҳайратланарни сири, маҳобати олдида довдираф қолмаслигимиз учун ҳам биз, энг аввало,

фалсафани ҳам пухта ўзлаштирган бўлиши миз керак. Буюк олимлар Нытон ҳам, Паскаль ҳам файласуф бўлган. Ёки XVI асрда јашаб илм қилган буюк аждодларимиз фанларни гуманитар ва аниқ фанга ажратишган. Улар мен юқорида тилга олган барча соҳаларни мукаммал билишган.

– Замонавий ўзбек олимнинг имики қандай бўлиши керак?

– У авваламбор иқтисодий таъминланган бўлиши керак. Ўзига тўқ, моддий манфаатлари тўлиқ қропланган олим ўз устида ишлади, етишмовилик, тириклик деб илмдан чалмайди. Ойлаб, йиллаб, тадқиқот марказларида, илмий текшириш институтларида бошини кўттармай фан билан шуғулланышга имкони бўлади ва бундай олимга ёш авлод, унинг шоғирдлари ҳам ҳавас қилиди, у этalon вазифасини бажаради. Қолаверса, улар зиёли сифатида миллат пешволари, мамлакатимизда, дунёда рўй берадиган барча воқеа-ходисалар юзасидан ўз позицияси эга, ўз принципларига содик қоладиган бутун шахс бўлиши шарт, деб ҳисоблайман.

– Бугун Президентимиз томонидан юксак марра белгиланди. Бу ҳам бўлса – Учинчи Ренессанс пойдеворини яратиш. Биринчи, Иккича Ренессанс даврида астрономия соҳасида улуғ аждодларимиз нималарга эришганини яхши биламиш. Ҳўш, ўзбек астрономия илмида Учинчи Ренессанс қандай кечади деб ўйлайсиз?

– Ренессанс илм-фансиз бўлмайди, албатта. Қаёрдаки илм-фанга эътибор яхши бўлса, илм аҳлининг ташабbuslari кўллаб-куватлансан, энди тетапо килиб кириб келаётган ёш авлод тўғри ўйла ўйналтирилса, уларга ғамхўрлик қилинса, албатта, бу ёртага ўз мөвасини бера бошлайди. Тўғриси, бизда 2016 йилгача илм-фандага бироз сатурация, яъни тўйинни кузатилди. Бу дегани илм-фан юқорида ҳам кетмайди, жуда пастлаб ҳам кетмайди, бир жойда депенини тириклидиган.

Кейинги йиллар бизда илм-фандага эътибор кучайди. Катта ислоҳотлар амалга оширилди, ёш олимлар хорижда ўқитилимкоҳда, илмий марказлар, институтларда ижодий мухит шаклланмоқда, илмий лабораторияларни замонавий асбоб-ускуналар билан таъминлаш масалаларида янгича ёндашувлар кўллаб-куватланмоқда. Натижада ўзбек олимлари орасида ҳам дунё тан олаётган, жаҳон минбарларида ётироғи ташкилоти бўлган алоқада бўлганинига ташкилоти билан алоқада бўлганинига ташкилоти, советларга қарши ташвиҳот олиб борганинига ташкилоти, яъни 1934 йилдан 1937 йил 1 октябрчагача Куйбишев номли маҳалла масжидида имомлик қилган. Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарияларининг 1938 йил 5 апрелдаги қарорига биноан “Миллий иттиҳод” ақсилинилкоти ташкилоти бўлган. 1962 йил 20 июнда реабилитация қилинган.

Мардонбек Носирбеков – 1889 йили Тошкент шаҳрида туғилган. Ҳибса олинингда қадар нафақада бўлган. Нафакатга Сўл эсерлар партиси аъзоси, кейинчалик савдоғарлик қилган. Архив хуҷожатларида “Шўрои Ислом” ташкилоти аъзоси сифатида “Абу Муслим”, “Ўғониш”, “Яланғоч Эшон”, “Шайх Санъон”, “Фарҳод ва Ширин”, “Малиқа Турондот”, “Ҳужум”, “Ҳалима” спектаклларига тақриз ёзган. Ўз даврида ўзбек мактаблари учун асосий дарсларни яратган. ССР Олий суди ҳарбий коллегияси сайёр сессиясининг 1938 йил 5 октябрдаги йигилишида Қаюм Рамазонов отувга ҳукм қилинган. Ҳукм ўша куни икро этилган.

Шариф Юсуфбоев – 1870 йили Тошкент шаҳрида туғилган. Ҳибса олинингда қадар нафақада бўлган. Нафакатга Сўл эсерлар партиси аъзоси, кейинчалик савдоғарлик қилган. Архив хуҷожатларида “Шўрои Ислом” ташкилоти аъзоси сифатида “Қайд” этилган. 1927 йили сайлов ҳуқуқидан маҳрум қилинган. 1934 йилдан 1937 йил 1 октябрчагача Куйбишев номли маҳалла масжидида имомлик қилган. Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарияларининг 1938 йил 5 апрелдаги қарорига биноан “Миллий иттиҳод” ақсилинилкоти ташкилоти аъзоси бўлган. 1962 йил 20 июнда реабилитация қилинган.

Отахон Назирхонов – 1887 йили Тошкент шаҳрида туғилган. Ҳибса олинингда қадар Коммунал банки ҳисобчиси бўлиб ишлаган. Октябр тўнтишига қадар ёлланма иши бўлиб кун кечирган, кейинчалик янги иқтисодий сиёсат даврида уч йил савдо билан шуғулланган. Ҳуҷожатларда у 1919 йилдан ВКП(б)га аъзо бўлган. 1922 йили партия саф

ЎЗБЕК ТИЛИМ - ЎЗ ТИЛИМ

МАҚОЛЛАР ҲИҚМАТИ

Александра ВАСИЛЬЕВА,
Тошкент шаҳридан 19-мактаб
ўқитувчisi:

- Мен пойттахтнинг ҳақиқий ўзбекона маҳаллаларидан бирорда туғилиб, вояга етганман. Бизнинг маҳалла турли миллат болалари бор эди. Улар билан "Бекинмачок", "Оқ теракки, кўк терак?" каби ўзбек миллӣ ўйинларни ўйнаб катта бўлганиман. Ўша пайтларда ёзбек тилидаги мен маъносини тушунмаган сўзларни ўзбек дўстларим болаларча соддалик билан тушунишарди.

Болаларниң самимияти мени ҳамиша ўзига мафтун этиб келган. Балки шу сабабдан бўлса керак, мен бошлангич синф ўқитувчisi касбини танладим. Бу касбнинг яхши томонлари жуда кўп. Айниқса, беѓубор болаларнинг ажойиб саволлари менни ҳар сафар ўша олис болалигига қайтаравериши юрганини ажоб ҳисларга тўтидирам...

Мен ишләтган 19-мактаб жамоаси жуда ажил. Билмaganларимни ҳамкаслашибармидан сўраб ўрганаман. Талим соҳасига катта эътибор берилаётган Янги Ўзбекистонда ўқитувчи бўлгуб ишләтганимдан фарҳланаман. Шу мамлакатнинг бир фарзанди – педагог сифатида ўқувчиларнинг ҳар томонлама етук кадр, билимли ва юк-

сак салоҳиятли инсон бўлиб ётишишида ўз хиссами кўшишдан хурсандман.

Якнда мактабимизда Наврӯзни катта байрам сифатида нишонладик. Ўқувчалимиз ўзбек миллӣ кийимларida ҳалқнинг урф-одатлари, қадриятлари акс этган кўргазмали ва бадиий дастурлар тайёрлаши. Миллӣ ўйинлар, таомлар беихтиёр яна болалик хотиралирмни қайта жонлантиргандек бўлди...

Ўзбекистоннинг эйёли бир фуқароси сифатида давлат тилини ўрганиб, ҳалқнинг турмуши тарзини пухта ўзлаштирганим менга ҳаётда жуда кўп муваффақиятлар олиб келган. Фурсаатдан фойдаланиб, мамлакатда яшаётган бошқа миллат вакилларига ҳам давлат тили – ўзбекчани пухта ўзлаштиришларни тасвия қиласман. "Тил билганин – эл билади", деган ўзбек мақоли айни ҳақиқат скандини ўз ҳаётим мисолидаги яна бир бор англаб етепман.

Дилмурод Дўстбеков
ўзбек олими.

ТИЛБИЛИМ

"ЮР" ВА "ЮРТ" СЎЗЛАРИ ҲАҚИДА

"Қари қарға" деган шеъримда
"Ҳамон юрт оралаб юар бир мақон"
деган сатрни ёзётганимда юрт ва
юр сўзларидаги ўйнункин сезиб
қолдим.

Гап шундаки, қадимги тилимизда феълдан от ясовчи "-т" кўшимчasi бўлган. "Қадимги туркий тил" китобида "айир" маъносидаги ёдъир сўзига деган "-т" кўшилиб, ёдъир (фарқ) сўзи ясалганини ҳақида айтилган. Ҳозирги ажрат сўзи шундан келиб чиқсан. Менимча, чиқим сўзи ҳам шунга яқин. Шундан келиб чиқиб, юрт сўзини юр феълидан пайдо бўлган деса бўлади. Қолаверса, "Туркий тиллар этиологик лугати"да ҳам юрт сўзи юр феълидан келиб чиқсан деган фикр бор. Тўғ-

риси, мен бу маълумотга юкорида айтиб ўтган мулоҳазаларимдан кейин дуч келдим. Дарҳақиат, юрт ҳар кимнинг юрадиган турдидан жоғири.

Махмуд Кошгари юрт (jurt) сўзи баланд жойларда сакранниб қолган бино қолдиқлари, дёвөр тағи, кўргон аломати ҳамда идиш оғзи маъносини англатиши ҳақида айтилган. Кошгарида мавзумизга оид яна бир маълумот бор, унга кўра, ўғузчада ҳар нарсанинн атрофи маъноси ѹюра (յура) сўзи билан ифодаланган. Кўп ўйлар аввал менга юр феъли ер сўзидан пайдо бўлган бўлса керак, чунки ўрганда ҳерда юрилади-ку, деган ўй келганди. Лекин кўплаб манбалар менинг бу фаразимни рад етдилар.

Эшқобил ШУКУР

ОРАМИЗДАГИ ОДАМЛАР

ОРЗУЛАРНИ ҚАЙЧИЛАМАНГ!

Атокли рус адаби Антон Чехов бир хикоясида ёзганидек, минг йиллар бурун ҳам қўёш худди буғунгидек тонгда чиқиб, шомда ботар эди. Шунга ўҳшаб, инсоннинг яралгандан то буғунга қадар анъанавий яшаб келаётган ҳунарлар бор. Гапни мавзуга бурсак, минг йиллар аввал ҳам одамлар соч-соқолини кузаш учун сартарошга борган, бугун ҳам шундай. Ёвга зинҳор бош эгмаган шоҳлар ҳам сартарош олдида бошини куйи соглан.

Эсласангиз, Абдулла Орифнинг "Соҳибқирон" драмаси саройда Амир Темур ва сартарош сұхбатидан бошланади:

Соҳибқирон, бошингизин сал қўйи эгинг,

Устарамине тигу ўтқир, дами кўп тақор!

Ҳа, сартарошиш авлоддан-авлодга, устоздан шогирдга ўтиб келган азалий ҳунарлардан. Бундай отамерос касбларнинг ўз қадрияти бор: толиб устозидан дуо олсангина ишидан барака топади. Мен ҳам қўлларнинг тавсисяси, мақтова билан уста Давроннинг довругини эшишиб, олиб келдим.

Ўзининг айтишича, болалигига бобоси етогида маҳалла гузаридаги сартарошонага серкадам бўлишган, ҳар иккى куннинг бирорда гурунларга чиқкан. Бобоси ўртоқлари билан сұхбати қызитар палла бизнинг болакай бу ёқда сартарош хизматини обдан кузатиб, касбга мөхри тушанди. Мактабдан сўнг тенгкурлари каби копток кувмай, устахонага борадиган одат чиқарган. Бора-бора ўйдагилар ҳам Давронни излаб овора бўлмас, қош қорайгач, тўғи сартарошонага бориб, ўша ердан топишар ва ўйига бирга олиб кайтишар экан. Саккизчини синфга ўтганда ёқасбага кўли анча келишиб, опдинига бобоси, кейин маҳалладаги чолларнинг соч-соқолини ола бошлабди, кўлҳакини ҳам, алтада...

Устанинг ишхонаси ҳашамдор эмас, бироқ салқин, озода. Ўзимизнинг шаркона мұхит: кattалар навбат келгунча бемалол жойлашиб, аччиқ чойни босиб-босиб ичиб, ўтган-кеттандан сўйлашиб ўтиради.

Ифторга яқин одам сийраклаб, унга бир-икки савол берган бўлдим. Аслида, устани унчага таниб ултургандим, худди олдиндан биладигандек.

"Одам ўзи севган иш билан шуғулланса, қаримас экан, – деди уста Даврон. – Турли феъл-атвортаги одамлар билан иш устида сұхбатлашаман. Бирда шукр қўлсам, бирда фикр қиласман. Мундоқ қарасанги, ҳар бир инсон ҳаётини китоб килса бўлади..."

Майли, кўймадингиз, ўзи айтидиган гап эмас... узоқ-қиёндаги ўйдан чиқолмайдиган кексалар, ногирон ёки тўшакка михланниб қолган беморлар уйига бориб, холис хизмат кўрсатмас. Кўнглил сўраймиз...

Ха, яхшилик килиш учун инсона пул керак эмас, хошиш бўлса бас. Мана, биззагча ҳам дунёга миллиардлаб одам келиб-кетган, биз ҳам шулардан биримиз. Насиб қўпса,

эртага қаришимиз бор, дунёга келиб кимга қандай хайрим тегди, нима қилолдим деб ўз-ўзимизни сўроқлашмиз бор. Ўшанда менинг ҳам оз бўлса-да яхши амалларим бор-ку, деб қоноат тусям дейман. Ҳар ким ўз соҳасида инсонларга, жамията нафи тегса, мана бу мен учун яшалган умр бўлади...

Бир мижозимни ёшлигига юк босиб, оёқдан қолган. Ўзи етимиш ўшлар атрофиди. Ишонсангиз, шу одам машина миниб, кира қилид. Бечораман деб нолиш ўй. Шуни ёзсангиз бўларкан...

Эртага нима бўлишини билмайсан экан одам. 2021 йили палакатга учрадим. Синмаган жойим қолмади, иккى ой қимрламасдан шифтга кўз қадаб ётдим. Уша кунларимга қарай турбидаги ҳунарлардан ўтиб турман, орзу кил, яхшилик кил, ўзингни саводдан тийма, одамларга хайринг тегсин... Бу хулосалар менга иш давомида келади. Биласиз, қайчилашдан тўхтасам, баязан ўй босади: мана, биз қайчилаймиз, сўнг одамнинг кўз-кўзи, чироий очилади, қозғаларни қайчилаб санъат асралари ярлади... аммо орзуларни қайчилаб бўлмас экан. Эътибор берманг, шундай ҳаёллар келади баязан. Хуллас, шунақа..."

"Энди соч унгандай келамиз". Куплишиб хайр-хўшашдик. Мабодо сиз ҳам кемлоқи бўлсангиз, Қўйлик бозоридан ўндоқ ўтиб, кўприқдан тушишда гуруч бозорига буриламиз-ку, уч-тўрт қадам нарида, чап томонда. Топишга кийналсангиз, шу атрофдагилардан "уста Даврон керак", деб сўранг, каттою кичик яхши танийди..."

Дарвоқе, Абдулла Орифнинг "Соҳибқирон" пъесасида Амир Темур сартарошнинг типовига шундай жавоб беради:

Сартароша бош эзар, ха, жаҳонгирлар ҳам,

Бошқаларга эзлишдан асрасин Ҳудо!

Жамолиддин БАДАЛ

ЗАРДА

Бугун юртимиз кўчаларини айланни, яқин ўн йиллар ичидаги ўзгаришлар, мисли кўрилмаган бунёдкорлик ишлари, янгилишларни кўриб дил яйрайди. Пойтахтимизнинг дунёдаги бошқа ривожланган шаҳарлар билан бўйлашадиган замонавий қиёфаси, чироий очиб бораётган кўчалар, осмонулар иншоотлар – хар бири ўзгача турур, ифтихор бағишилайди. Турли савдо мажмулари, дам олиш масканларининг кўпайганини айтинг, қувонмай бўладими? Камига хориждан, кўшини давлатлардан келаётган сайдхарларнинг зигирча эътирофи ҳам қувончинга қувонч кўшади. Бироқ...

КИТОБ ВА ХИТОБ

Бордир. Йўл бўйи ўзим ўзимга савол бераб, жавобини ҳам ўзим(издан) ахтардим.

Тўғри-да, қадамда овқатланиш шохобчаси – мана қаҳвахона, анави кафе, ундан нарёти ресторан, гавжум кўча бўйида қатор саф тортган дориҳоналар, пештоқида курковуқ тухум босиб ётган ҳов аниваниси "дўмбоқ жўжак" емакхонаси, уларнинг ҳар бири орасида отарчиларни чиқдим. Китобларни тополмадим. Аникроғи, китоб дўконларига дуч келмадим. Үнда-бунда ўкув куроллари сотиб турган очиқ растанларда учратмасанз, топиш мушкул. Ваъда берibi кўйганман-а, шаҳар марказига йўл олдим – Чорсуга бордим. Китоб дўконлари кўплигидан бир қувонсам, ўкув боргач остонона қизимнинг кўзлари чақнаб кетишини ўйлаб икки суюнаман. Чунки китоблар кўплигимда.

Хуллас, ўн яшар қизалогим тўртбешта китоб рўйхатини кўплигимга тутқазиб, "Устозимиз шуларни олиб ўкинглар, таътилдан кейин биттабиттала сўрайман, деб тайинланадилар", деб қолди. Китоб жонингдан айлансан, қизимизга ўқиб келди. Эсласам, бобо-бувиларимиз "Бир бурда нонга қорин тўяди, овқатга кўпам ружу кўйма, кўп емак ҳам зиён", деб панд ўқишиш, лаб-лунжимизни осилтириб олиб ўзимизча ранжиган одам бўлган эканмиз.

Кейин, сизга ҳам шундай туюла-дими: шифохонага борсангиз, ҳамма ўша ердадик! Ҳар эшикда дўхтир кабулига турнакатор навбатни кўриб одамнинг юрага орқага тортиб кетади. Овқатланиш шохобчаларидан одам қанчалик кўп бўлса, бу ёқда ҳам шунчада. Ахли донишлар топиб айтилган экан: "Шифо тиласанг, кўп

харакат қилишган, бу оликаноб ният йўлида молларини жонларини ҳам аямаган. Аслида китоб ўқиган одам китоб ўқимаганга қарагандага дунёни бутунлай бошқача қимматда, бошқача рангларда, бошқача нисбатларда қабулиши сир эмас. Аслан (доим ҳам) мамлакатлар тараққиётiga сабаб уларнинг китобга, китобхоника муносабати эканини унутмайлик.

Иккимиз тармоқларда Бельгиядаги шаҳар кўчалари манзарасини кўриб, инсонинг, ҳавасим келди. Минглаб китоб терилиган бекат. Ўз автобусини кутиши пайтида вақтни ганимат билиб мотолаага тутинган йўловчилар. Тасаввур қўйлангиз-а? Энди мана шу ширин тасаввурингизни фаст-фудли, чак-чуки, гаджетли бекатлар билан бузсам, қаршимасиз.

Булар-ку кўча-кўй экан, уйдаям ахвол обод эмас. Олдинлари бирор одий хонадонга кирсан ҳам стоп устида камидан уч-тўрт китобга кўзимиз тушарди. Кўплаб хонадонда ҷонғориши китоб жонигина кутубхона бўларди.

Булар-ку кўча-кўй экан, уйдаям ахвол обод эмас. Олдинлари бирор одий хонадонга кирсан ҳам стоп устида камидан уч-тўрт китобга кўзимиз тушарди. Кўплаб хонадонда ҷонғориши китоб жонигина к